

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПАРТНЕРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ШЛЮБІ

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF PARTNERS' VALUABLE-SENSE ORIENTATIONS IN CIVIL MARRIAGE

У статті авторами розглядаються ціннісно-сміслові орієнтації партнерів, що перебувають у цивільному та в офіційно зареєстрованому шлюбі, та особливості вибору цивільного шлюбу. Ціннісно-сміслові орієнтації у цивільному шлюбі відіграють роль важливого компонента свідомості особистості, що істотно впливає на ставлення до суспільства, соціальної групи, на уявлення людини про самого себе. Експериментально виявлено наявність зв'язку між психологічними особливостями у молодій сім'ї та рівнем особистісної зрілості шлюбних партнерів до сімейного життя. Встановлено, що ціннісно-смісловими орієнтаціями є задоволення різноманітних потреб: матеріальних, психологічних, фізіологічних, естетичних, моральних. До психологічних особливостей цивільного шлюбу віднесено значущість шлюбно-сімейних стосунків для особистості, яке зумовлює всебічне включення її в подружні взаємини, надає стосункам глибини та інтимності, створює передумови для високої вибірковості під час здійснення вибору партнера та форми стосунків з ним. Виокремлено основні підходи до формування ціннісно-сміслових орієнтацій: формування цінностей в умовах послаблення традиційної системи соціального контролю; пропаганда цінності сім'ї і шлюбу, звернення до традиції української культури, використання досвіду центрів соціальної підтримки, сімейних, молодіжних, жіночих, батьківських клубів; формування саморегуляції поведінки тощо. Спільними цінностями для подружніх пар залежно від типу шлюбу є професійна та активна діяльність, освіта, здоров'я, любов та цікава робота, а відмінними – значення освіти у житті, пізнання, творчість та різноманітні захоплення. Отримані результати можуть бути використані як під час навчання майбутніх психологів, так і під час сімейного консультування.

Ключові слова: особистість, ціннісно-сміслові орієнтації, цивільний шлюб, задоволеність шлюбом, сім'я.

The authors discuss the value and meaning orientations of partners who are in civil and officially registered marriage and the peculiarities of choosing a civil marriage. Value-meaning orientations in civil marriage play the role of an important component of the consciousness of the individual, which significantly affects the attitude to society, social group, the person's perception of himself. The relationship between psychological characteristics in the young family and the level of matrimonial maturity of the marriage partners was experimentally identified. It is established that the value-semantic orientation is the satisfaction of various needs: material, psychological, physiological, aesthetic, moral. The psychological peculiarities of civil marriage include the importance of marriage and family relationships for the individual, which leads to their full involvement in marital relationships, gives the relationship depth and intimacy, creates preconditions for high selectivity in the choice of partner and form of relationship with him. The basic approaches to the formation of value-meaning orientations are distinguished: the formation of values in the conditions of weakening of the traditional system of social control; advocacy of family and marriage values, appeal to the traditions of Ukrainian culture, use of the experience of social support centers, family, youth, women's, and parent clubs; formation of self-regulation of behavior, etc. Common values for married couples, depending on the type of marriage, are professional and active activities, education, health, love and interesting work, and different are the values of education in life, cognition, creativity and various hobbies. The findings can be used both in future psychologists' training and in family counseling.

Key words: personality psychology, value-meaning orientations, civil marriage.

УДК 159.9.072.43
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-2.19>

Матохнюк Л.О.

д.психол.н., доцент,
завідувач кафедри психології
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Шпортун О.М.

д.психол.н., доцент,
професор кафедри психології
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Постановка проблеми. Ставлення людини до соціальної дійсності, внутрішня готовність до здійснення певної діяльності по задоволенню потреб та інтересів є одним із феноменів, яким сучасна психологія приділяє особливе значення. Адже в процесі трансформації суспільства відбуваються значні зміни в сфері психологічних характеристик особистості. У період перетворення найбільш сприйнятливим елементом в структурі особистості є система ціннісних орієнтацій. Саме поняття «цінність» бере свої витoki ще в ранніх філософських навчаннях. Ще мислителі давніх часів намагалися зрозуміти, чим є для людини добро, краса, що є додатне і корисне

для людства. Сімейні відносини, шлюб завжди були важливим моментом у житті людей. Кожна людина так чи інакше прагне завести сім'ю. У світлі проблем сучасного суспільства, зміни системи цінностей великого поширення набуло таке явище, як цивільний шлюб. Існування цієї форми відносин викликає суперечливі погляди і думки, що говорить про актуальність проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти зазначеної проблеми розглядали в своїх дослідженнях різні вчені. Зокрема, М.М. Обозов, Є.М. Потапчук та інші досліджували сумісності подружжя та емоційну адаптацію [6; 7; 9]; Ю.Е. Альошина, Л.Я. Гозман

та інші [1; 4] – фактори, що впливають на задоволеність шлюбом чоловіків та жінок, розподіл ролей у сім'ї; Т.В. Андреева, Т.В. Говорун [2; 3] та інші – вплив ціннісних орієнтацій та шлюбно-сімейних настанов партнерів на майбутню подружню взаємодію); А.А. Богословського, Н.І. Сердюк та інших цікавила симпатія та механізми її виникнення у психології емоційних стосунків [5; 10]; Л.Я. Гозман, Н.І. Сердюк та інші розглядали динаміку емоційних стосунків від атракції до кохання [10].

Постановка завдання. Завданням статті ми ставили висвітлення результатів дослідження ціннісно-сміслових орієнтацій партнерів, що перебувають у цивільному шлюбі та в офіційно зареєстрованому шлюбі та особливостей вибору чоловіками та жінками цивільного шлюбу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «цінності» в психології – це загальноприйняті переконання щодо цілей, які людина вважає істинними і до яких вона має прагнути. Різні культури можуть віддавати перевагу різним цінностям (героїзму на полі бою, художній творчості, аскетизму), і кожне суспільство встановлює, що є цінністю, а що не є. Але як філософи, так і психологи схильні вважати, що цінності формуються під впливом переконань і вірувань. Саме ж поняття «ціннісна орієнтація» вперше стало вживатися в американській психології, зокрема, Т. Парсонсом. Ціннісна орієнтація – це індивідуальне та групове ранжування цінностей, у якому одним надається велика значущість, ніж іншим, що впливає на вибір цілей діяльності і засобів їх досягнення [9]. Ціннісні орієнтації є найважливішим елементом свідомості особистості, в них переломлюються моральні, естетичні, правові, політичні, екологічні, економічні, світоглядні знання, уявлення і переконання.

Під поняттям «цивільний шлюб» розуміється більш-менш тривалий союз між неодруженим чоловіком та незаміжною жінкою, що характеризується веденням спільного побуту, в якому передбачається вірність партнерів, спільна турбота про дітей, можливість матеріального забезпечення одного партнера іншим; тобто він є такою формою шлюбу, на якій без втручання права може будуватися стабільна сім'я. Цивільний шлюб з коханою людиною хороший тим, що не накладає таких серйозних зобов'язань, як офіційний. І йдеться тут не лише про зобов'язання побутового характеру. Свідомість того, що в тебе є право вибору і в будь-який момент ти можеш змінити своє життя, дає певну психологічну незалежність і відчуття внутрішньої свободи. Але, до речі, далеко не всі «цивільні подружжя» використовують ці широкі можливості вибору. Як показує життя, цивільний шлюб точно так само, як офіційний,

блокує нові відносини з іншими партнерами, тому що вже є кому чекати тебе вечорами, є про кого дбати. Далеко не рідкість, що пари, які зібралися пожити один з одним якийсь час, проводять разом все своє життя.

Визначення ціннісних орієнтацій дає змогу виявити індивідуальну і групову спрямованість на певні загальнолюдські цінності, цілі та засоби життєдіяльності, виявити міру їх значення для людини і загальну установку на певний тип поведінки. Особливості ціннісних орієнтацій досліджуваних також можна визначити через оцінювання себе та інших, через вміння структурувати життєві ситуації, орієнтуватися і знаходити вихід із конфліктних ситуацій, через обрані лінії поведінки в екзистенційних і морально забарвлених ситуаціях, через вміння задавати і змінювати доміанти власної життєдіяльності. Вивчення смисложиттєвих орієнтацій несе в собі важливу інформацію про міру задоволення особистістю власним життям, оскільки смисл життя може виступати і як цінність для індивіда, і як зміст життя, що зумовлює вибір цінностей, якими керується індивід. Смисложиттєві орієнтації – є набором властивих тільки даній особистості цінностей і цілей, які вона вибрала як основоположні для свого існування. Особливість потреби пошуку смислу полягає в унікальності її розуміння кожною людиною, отже, неможливо визначити готові кліше найбільш успішних цілей існування, що створює труднощі їх вивчення та розвитку.

Дослідження ціннісно-сміслових орієнтацій партнерів, що перебувають у цивільному шлюбі та в офіційно зареєстрованому шлюбі та особливостей вибору чоловіками та жінками цивільного шлюбу було здійснено на вибірці 30 сімейних пар, у віці 18–34 років, які проживають у м. Вінниця. Серед них представники різних сфер діяльності: домогосподарки, студенти, підприємці тощо. Всі сімейні пари перебувають або у цивільному, або в офіційному шлюбі від одного до трьох років. Вибірка була умовно розділена на три групи. До першої групи належать пари, які проживають в «цивільному шлюбі», до другої групи – чоловіки і жінки, що перебувають в офіційному шлюбі, а до третьої групи, відповідно, пари, що перебувають в офіційному шлюбі і мають дітей.

Методологічним інструментарієм для дослідження задоволеності шлюбом був використаний блок діагностичних методик: методика «Шкала Сімейного оточення (ШСО)», адаптована С.Ю. Купріяновим (1985); методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (1978); тест – опитувальник задоволеності шлюбом (ОУБ), розроблений В.В. Століним, Т.Л. Романовою, Г.П. Бутенко. Достовірність результатів і висновків дослідження забезпечувалася застосуванням комплексу валідних і апробованих

упсихології психодіагностичних методик, змістовним аналізом отриманих даних, виявлених на репрезентативній вибірці досліджуваних.

Інтерпретація результатів, отриманих за допомогою методики «Шкала Сімейного оточення» С.Ю. Купріянова. Так, щодо першої групи респондентів було встановлено, що в і батьківській, і в своїй сім'ї наявна спадкоємність за показниками – експресивність і морально-етичні аспекти, тобто подружжя перенесли з батьківської сім'ї в свою ступінь відкритості вираження своїх почуттів та поваги до етичних і моральних цінностей і положень. Однак у другій групі ніякої спадкоємності не спостерігається. Далі спробуємо проаналізувати причини такого результату. Встановлено, що в батьківській і своїй сім'ї третьої групи існує спадкоємність за показниками – експресивність (відкрите вираження своїх почуттів в сім'ї), конфлікт (відкритий вираз гніву, агресії і конфліктних взаємовідносин), орієнтація на досягнення (характеризується заохоченням характеру досягнення та змагання різних видів діяльності), інтелектуально-культурна орієнтація (активність членів сім'ї в соціальній, інтелектуальній, культурній та політичній сферах діяльності), орієнтація на активний відпочинок (активну участь у різних видах спорту та відпочинку), організація (порядок і організованість у плані структурування сімейної активності, фінансового планування, ясність і визначеність сімейних правил і обов'язків).

Для того щоб визначити рівень значимості певних цінностей для кожного чоловіка, а також визначити ступінь узгодженості/неузгодженості в образі своєї сім'ї між подружжям залежно від типу сімейних відносин, ми використовували дисперсійний аналіз. Який своєю чергою визначив вплив факторів статі та форми шлюбу на уявлення про образ своєї сім'ї. Розглядаючи особливості образів сім'ї в першій групі, була підрахована середня величина і встановлено, що для «сильної половини» велика значущість проявляється в турботі членів сім'ї один про одного, допомозі один одному, вираженості почуття приналежності до сім'ї (6,6 проти 5,5), а також в активності соціальної, інтелектуальної, культурної та політичної сферах діяльності (5,5 проти 3,7). За рештою показників спостерігається схожість в уявленнях чоловіків і жінок. Цікавим здалося те, що в другій і третій групі за показниками методики «Шкала сімейного оточення» спостерігається узгоджений образ своєї сім'ї між подружжям.

Інтерпретація результатів, отриманих за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича. Розглядаючи особливості образів сім'ї в першій групі, ми підраховали середню величину і встановили, що для жінок більш важливі такі термінальні цінності, як: любов

(духовна і фізична близькість з коханою людиною) (5,0 проти 3,1); розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків) (11,9 проти 9,0); щасливе сімейне життя (4,4 проти 2,7), ніж для чоловіків. Для чоловіків же більш значимі такі цінності: життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом) (12,8 проти 9,6); свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках) (14,2 проти 11,7). В інших цінностях спостерігається схожість в уявленнях чоловіків і жінок.

У другій групі встановлено, що жінки надають значення таким цінностям, як любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною) (3,7 проти 1,6); матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів) (9,2 проти 4,1); пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток) (13,9 проти 10,4); щасливе сімейне життя (5,5 проти 2,5); впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів) (13,1 проти 8,9), ніж чоловіки. Тоді як для чоловіків більш значимі такі цінності: активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя) (7,2 проти 5,2); цікава робота (7,3 проти 4,7); краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві); (16,9 проти 13,2) наявність хороших і вірних друзів (10,0 проти 8,0); розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення) (12,8 проти 10,5); щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства загалом) (16,4 проти 11,4).

Розглядаючи особливості образів сім'ї в третій групі, ми підраховали середню величину і встановили, що для «сильної половини» велику значущість мають такі цінності: матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів) (6,0 проти 3,7); розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення) (14,0 проти 12,1); свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках) (12,4 проти 9,6), ніж для жінок. А своєю чергою «слабка половина» надає значення щастя інших (добробуту, розвитку та вдосконалення інших людей, всього народу, людства загалом) (15,9 проти 13,6).

Результати, характерні для першої групи, засвідчують, що для жінок більш значимі такі інструментальні цінності, як: широта поглядів (вміння зрозуміти чужу думку, поважати інші смаки, звичаї, звички) (13,0 проти 9,8); чуйність (дбайливість) (9,4 проти 5,0). Тоді як для чоловіків більш важливі такі цінності: вихованість (гарні манери) (9,9 проти 6,5); раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення) (10,1 проти 6,3). Для жінок другої групи більш

значущі такі інструментальні цінності: вихованість (гарні манери) (9,8 проти 7,7); освіченість (широта знань, висока загальна культура) (11,2 проти 9,1); раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення) (9,7 проти 6,8); чесність (правдивість, щирість) (7,8 проти 4,8). Тоді як для чоловіків більш важливі такі цінності: незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче) (13,0 проти 7,3); непримиренність до недоликів у собі та інших (17,4 проти 11,3); самоконтроль (стриманість, самодисципліна) (11,6 проти 8,8). Розглядаючи особливості образів сім'ї в третій групі, ми підрахували середню величину і встановлено, що для «сильної половини» велика значущість проявляється в наступних цінностях: самоконтроль (стриманість, самодисципліна) (12,5 проти 8,3); терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани) (8,7 проти 6,4). А своєю чергою «слабка половина» надає значення життєрадісності (почуттю гумору) (6,6 проти 3,7); широті поглядів (вмінню зрозуміти чужу думку, поважати інші смаки, звичаї, звички) (12,8 проти 9,3).

Стосовно першої групи було встановлено, що в батьківській і своїй сім'ї є спадкоємність за такими показниками: любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною); свобода (самостійність, незалежність у судженнях вчинках); щасливе сімейне життя; творчість (можливість творчої діяльності); акуратність (охайність, уміння тримати в порядку речі, порядок у справах); непримиренність до недоликів у собі та інших; освіченість (широта знань, висока загальна культура); раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення); широта поглядів (вміння зрозуміти чужу думку, поважати інші смаки, звичаї, звички); чесність (правдивість, щирість); чуйність (дбайливість).

У другій групі також було встановлено, що в батьківській і своїй сім'ї є спадкоємність за показниками: активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя); здоров'я (фізичне і психічне); щасливе сімейне життя; непримиренне ставлення до недоликів у собі та інших; широта поглядів (вміння зрозуміти чужий погляд, поважати інші смаки, звичаї, звички). Також встановлено, що в батьківській і своїй сім'ї третьої групи є спадкоємність за показниками: життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом), здоров'я (фізичне і психічне), цікава робота, суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі), пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток), розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення), щастя інших (добробут, розвиток

і вдосконалення інших людей, всього народу, людства загалом), творчість (можливість творчої діяльності) і впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів); акуратність (охайність, уміння тримати в порядку речі, порядок у справах); вихованість (гарні манери); життєрадісність (почуття гумору); незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче); відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово); терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани); ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі); чуйність (дбайливість). Отже, з батьківської сім'ї подружжя переносе свій минулий досвід, своє сприйняття минулого у справжню сім'ю. Цей відсоток перенесеного минулого досвіду різний у різних типах сімей. Так, для чоловіків і жінок, що знаходяться у фактичному шлюбі, він становить 28%, для подружжя, які перебувають в офіційному шлюбі, він дорівнює 10%, для сімейних пар, які мають одного або двох дітей, – 50%. Отже, для чоловіків і жінок першої і третьої експериментальної групи характерною є побудова взаємин за образом батьківської сім'ї.

Здійснимо аналіз деяких показників. Так, для першої групи новою ситуацією виступає фактичний шлюб, тобто у них немає досвіду сімейного життя, тоді як у другій групі цей досвід вже переважає практично в усіх. Для третьої ж групи як новий досвід постає поява дитини. Респонденти, що зіштовхуються з новою ситуацією, більшою мірою орієнтуються на досвід батьківської сім'ї, який своєю чергою вже випробуваний, тим самим отримуючи свого роду опору. Тоді як для респондентів другої групи офіційне оформлення відносин не є проблемною ситуацією, вони спираються вже не на досвід, набутий у батьківській сім'ї, а привносять щось своє. Вважаємо, що в основі формування уявлень може лежати два механізми – трансляція та компенсація.

Перейдемо до наступного етапу дослідження, а саме розглянемо, як батьківська сім'я впливає на цінності «любов» і «щасливе сімейне життя». Встановлено, що чоловіки і жінки першої групи переносять цінності «любов» і «щасливе сімейне життя» з батьківської сім'ї на реальну. До того ж така цінність, як щасливе сімейне життя, стає значущою для подружжя, якщо в батьківській родині не надавали їй значення.

Встановлено, що в другій групі на цінність «любов» впливає таке: якщо в батьківській родині була важливою наявність хороших і вірних друзів, то у своїй сім'ї дружини надавали значення любові. Щасливе сімейне життя подружжя також, як і в першій групі, переноситься з батьківської сім'ї на реальну. Проте в своїй сім'ї вона цінна тоді, коли в батьківській

родині надавалося значення любові; впевненості в собі (внутрішній гармонії, свободі від внутрішніх протиріч, сумнівів) і не надавалося значення красі природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві) і продуктивного життя.

У третій групі на цінність «любов» впливає таке: якщо в батьківській родині було важливе матеріально-забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів), розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення), свобода (самотійність, незалежність у судженнях і вчинках) і не надавалося значення активному діяльному життю (повнота та емоційна насиченість життя), то у своїй сім'ї дружини надавали значення любові. Щасливе сімейне життя подружжя також, як і в двох інших групах, переноситься з батьківської сім'ї у свою.

Порівняльний аналіз показників методик «Шкала Сімейного оточення» С.Ю. Купріянова і «Ціннісні орієнтації» М. Рокича дозволив виявити такі достовірні відмінності між першою, другою та третьою групами. Для першої групи (пари, які проживають в «цивільному шлюбі») характерне істотне переважання в образі сім'ї батьків такого показника, як організація. Це означає, що в їх батьківській родині був важливий порядок і організованість у плані структурування сімейної активності, фінансового планування, ясності і визначеності сімейних правил і обов'язків, ніж для другої групи. Також у порівнянні з другою групою в їх образі сім'ї батьків переважають такі цінності, як любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною), життєрадісність (почуття гумору), самоконтроль (стриманість, самодисципліна). А в образі своєї сім'ї чоловіки і жінки приділяють особливе значення такій цінності, як відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово). Також є спадкоємність щодо показника «тверда воля», тобто і в батьківській родині, і в своїй родині надається значення вмінню наполягти на своєму, не відступати перед труднощами.

Тоді як для другої групи (пари, що перебувають в офіційному шлюбі і не мають дітей), характерне істотне переважання в образі сім'ї батьків таких цінностей, як старанність (дисциплінованість), ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі). Також є спадкоємність щодо такого показника, як «конфлікт», тобто і в батьківській родині, і в своїй родині надається значення відкритому вираженню гніву, агресії і конфліктних взаємин. Продовжуючи розглядати образ своєї сім'ї у другій групі, можна сказати, що вони приділяють більше значення такій цінності, як освіченість (широта знань, висока загальна культура), ніж перша група.

Також виявлені достовірні відмінності між респондентами другої і третьої групи. Для другої групи характерно, що в їхньому

способі батьківської сім'ї переважають такі показники, як незалежність і організація. Значимість такого показника, як організація означає, що для їх батьківської сім'ї був важливий порядок і організованість у плані структурування сімейної активності, фінансового планування, ясності і визначеності сімейних правил і обов'язків. Високі бали за показником незалежність говорять про те, що в батьківській сім'ї другої групи заохочується самотійність в обмірковуванні проблем і рішень. За результатами, отриманими за допомогою методики М. Рокича, в образі сім'ї батьків для другої групи більш значима така цінність, як краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві), ніж для третьої групи. А в уявленнях про свою сім'ю для другої групи характерне переважання таких показників, як цікава робота, продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей); творчість (можливість творчої діяльності). Також є спадкоємність щодо показників «тверда воля», «активна діяльне життя», тобто і в батьківській родині, і в своїй родині друга група надає значення вмінню наполягти на своєму, не відступати перед труднощами; відчуттю повноти та емоційної насиченості життя.

Порівняльний аналіз показав, що для третьої групи (пари, що перебувають в офіційному шлюбі і мають дітей) характерне істотне переважання в образі сім'ї батьків такої цінності, як впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів), ніж для другої групи. А в образі своєї сім'ї чоловіки і жінки третьої групи приділяють особливе значення таким цінностям, як наявність хороших і вірних друзів; суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі); вихованість (гарні манери). Також є спадкоємність щодо таких показників, як: здоров'я (фізичне і психічне), акуратність (охайність), терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани), тобто і в батьківській родині, і в своїй сім'ї третя група надає значення цим цінностям.

Щодо результатів дослідження, які стосуються достовірних відмінностей між першою і третьою групою респондентів, то для першої групи характерне істотне переважання в образі їх батьківської сім'ї таких показників, як «конфлікт» і «незалежність». Значимість такого показника, як конфлікт, означає, що вони більш відкрито висловлюють гнів, агресію і конфліктні взаємини. Високі бали за показником «незалежність» говорять про те, що в сім'ї заохочуються самотійність у обмірковуванні проблем і рішень. За допомогою методики М. Рокича отримані достовірні відмінності, які свідчать про те, що в образі сім'ї батьків для першої групи більш значимі такі цінності,

як незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче); непримиренність до недоліків у собі та інших; чесність (правдивість, щирість), ніж для третьої групи. Продовжуючи порівнювати першу і третю групу, ми з'ясували, що в уявленнях про свою сім'ю першою групою своєю чергою характерно переважання таких показників, як цікава робота, продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей); творчість (можливість творчої діяльності); високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання). Також є спадкоємність щодо показника «активне діяльне життя» (повнота та емоційна насиченість життя), тобто і в батьківській родині, і в своїй родині перша група надає значення повноті та емоційній насиченості життя.

Тоді як у людей третьої групи в образі своєї сім'ї переважають такі цінності, як: суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі); щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства загалом); вихованість (гарні манери). Також існує спадкоємність щодо показників: здоров'я (фізичне і психічне), любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною), тобто і в батьківській родині, і в своїй сім'ї третя група надає значення цим цінностям.

Загалом, розуміючи отримані результати, можна зробити такі висновки. Для першої групи характерне переважання такого показника, як «тверда воля», вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами. Ймовірно такий результат може бути пов'язаний з тим, що в наш час багато людей не схвалюють таку форму відносин, і для того, що справлятися з такого роду нападками, чоловікам і жінкам, які перебувають у фактичному шлюбі, необхідно мати «тверду волю». Однак для респондентів другої групи більш значима «активна діяльне життя», відчуття повноти й емоційної насиченості життя; цікава робота. Ймовірно, це пояснюється тим, що вони тільки одружилися, у них ще немає дітей, і свої сили вони спрямовують на реалізацію своїх здібностей. Так, для респондентів третьої групи у порівнянні з першою і другою групами, найбільш значуще здоров'я (фізичне і психічне). Припускаємо, що це може бути пов'язано з появою дитини в сім'ї, що вимагає пильної уваги до здоров'я як до свого, так і свого чада. Особливим є те, що спостерігається спадкоємність щодо цих показників між батьківською та реальною родиною. Це свого роду трансляція, перенесення актуальною сімейної ситуації на свої уявлення.

Дослідження зміни задоволеності шлюбом у подружніх парах. Розглядати подружні стосунки в динаміці неможливо, не враховуючи тих змін, які відбуваються з якісними характеристиками цих відносин. З цією метою, а також

для перевірки однієї з висунутих нами гіпотез, були проаналізовані зміни задоволеності шлюбом у парах з різним досвідом сімейного життя. Таким чином, наступним етапом обробки результатів у дослідженні було порівняння рівня задоволеності шлюбом у подружніх парах. Величина задоволеності шлюбом кожного з 60 опитаних нами респондентів була отримана на підставі спеціального тесту, призначеного для вимірювання цієї характеристики. У кожній з трьох обстежених груп подружжя була підрахована середня величина задоволеності шлюбом окремо для чоловіків і для жінок. Так, встановлено, що в подружніх парах першої та другої групи задоволеність шлюбом вище, ніж у третьої групи. А саме задоволеність шлюбом у жінок першої групи становила 39,8, а у чоловіків – 40,5. У другій групі, відповідно, у жінок задоволеність їх шлюбом становить 40,8, а у чоловіків – 40,4. Тоді як жінки третьої групи задоволені шлюбом лише на 37,2, а чоловіки на 37,6. Таким чином, згідно з опитувальником виходить наступне: чоловіки і жінки першої, другої групи абсолютно задоволені своїм шлюбом, тоді як подружжя третьої групи задоволені шлюбом лише незначним чином. Отримані дані дають достатню підставу стверджувати, що зміни задоволеності шлюбом все-таки існують. А саме, коли народжується дитина задоволеність шлюбом дещо падає. Цей факт також відзначений у деяких дослідженнях. Спробуємо проаналізувати причини зниження задоволеності в осіб третьої групи. Поява дитини в сім'ї різко змінює спосіб життя. Так, серед безлічі факторів, що ускладнюють цей процес, можна назвати: психічне або соматичне нездоров'я батьків; мотиваційна, когнітивна, поведінкова неготовність матері до здійснення батьківської ролі; порушення внутрішньородинної комунікації; пріоритет інших, наприклад, кар'єристських, сексуальних, цінностей над батьківськими, зменшення вільного часу, що проводиться спільно з подружжям.

Для того щоб краще зрозуміти причини змін, що відбуваються у відносинах, здійснено кореляційний аналіз, що дозволяє встановити структуру взаємозв'язків між ціннісно-смісловою сферою і задоволеністю шлюбом подружжям з різним досвідом сімейного життя. Встановлено, що на задоволеність шлюбом у людей першої групи впливають такі показники. Члени сім'ї задоволені шлюбом тоді, коли вони надають значення порядку і організованості в плані структурування сімейної активності, фінансового планування, ясності і визначеності сімейних правил та обов'язків; у них високі вимоги і претензії до життя; вони дисципліновані і непримиренні до недоліків у собі та інших. Зворотний характер взаємозв'язку вказує на те, що якщо для респондентів важливі такі цін-

ності, як відповідальність, чесність (правдивість, щирість), наявність хороших і вірних друзів, то вони виявляються менш задоволеними у шлюбі. З'ясовано, що якщо респонденти другої групи задоволені шлюбом, то вони надають значення морально-етичним аспектам, творчості (можливості творчої діяльності) та раціоналізму. Зворотний характер взаємозв'язку вказує на те, що якщо для респондентів важливі такі цінності, як цікава робота, вихованість (гарні манери), терпимість (до поглядів і думок інших, вміння пробачати іншим їхні помилки та омани), широта поглядів, то вони виявляються менш задоволеними у шлюбі. Аналізуючи отримані результати в третій групі, можна зробити такий висновок: якщо респонденти надають значення такій цінності, як ефективність у справах, то вони виявляються менш задоволеними у шлюбі. Однак інші результати в дослідженні задоволеності шлюбом надали Т.В. Андрєєва та Ю.А. Шмотченко [11]. Вони виявили, що задоволеність тим вище, чим більш значущою є цінність ефективності в справах. І все ж це можна пояснити різницею вибірки. Так, Т.В. Андрєєва та Ю.А. Шмотченко досліджували чоловіків, а у цій роботі діагностували подружні пари.

Під час обробки експериментальних даних, отриманих в процесі дослідження по тесту задоволеності шлюбом, всі піддослідні були поділені на чотири категорії: абсолютно благополучний шлюб; благополучний шлюб; неблагополучний шлюб; абсолютно неблагополучний шлюб (табл. 1).

Таблиця 1

Результати опитування респондентів за методикою В.В. Століна «Задоволеність шлюбом»

Категорія	Кількість випробуваних		
	Вся вибірка	чоловіки	жінки
Абсолютно благополучний	28	15	13
Благополучний	17	9	8
Не благополучний	10	3	7
Абсолютно неблагополучний	5	1	4
Середня оцінка	37,9	39,3	35,4

З аналізу задоволеності шлюбом видно, що в сумі по всій вибірці чоловіки більш задоволені шлюбом (середній бал 39,3), ніж жінки (середній бал 35,4). Кількість жінок зменшується в категорії «абсолютно благополучний шлюб» і збільшується в категорії «неблагополучний шлюб». Більшість подружжя по-різному оцінюють свій шлюб (тобто знаходяться в різних категоріях). Різниця оцінок задоволеності шлюбом між чоловіком і дружиною від одного

до десяти балів – 19 пар і від одинадцяти до двадцяти –4 пари. Тільки 7 пар з усієї вибірки однаково оцінюють свій шлюб.

У підсумку на підставі тесту задоволеності шлюбом всі учасники дослідження були об'єднані з чотирьох категорій у дві групи: задоволені шлюбом (45 осіб) і не задоволені шлюбом (15 осіб). Під час розгляду результатів окремо на чоловічій і жіночій вибірці з цієї шкалою з'ясовано, що почуття обов'язку впливає на задоволеність шлюбом. Це пояснюється тим, що чоловік у всі часи був головою сім'ї, у нього була основна відповідальність за забезпечення сім'ї. Чоловік забезпечував родину, дружина виховувала дітей. Якщо він добровільно або через інші причини втрачає вантаж відповідальності, задоволеність у шлюбі значно знижується. Значний зв'язок виявлений злояльним ставленням до розлучення і задоволеністю шлюбом. Припускаємо, що подружжя, задоволені своїм шлюбом, далекі від думок про розлучення, звідси у них простежується лояльне ставлення до розлучення. Ті пари, які не задоволені шлюбом, швидше за все замислюються про проблеми, які можуть привести до розлучення. Страх залишитися одному, матеріальні проблеми, проблеми пов'язані з вихованням дітей, а так само стереотипи, закладені, ще в радянському суспільстві, спонукає людину зберігати його не вляштовують відносини з шлюбним партнером, що призводить до незадоволення шлюбом.

Найбільш значущий негативний зв'язок виявлено між задоволеністю шлюбом і заборонною сексуальної теми в сім'ї. Багато подружніх пар соромляться обговорювати свої сексуальні потреби і труднощі, що призводить до взаємного нерозуміння, прихованим образам і розчарувань. Подружжя поодиноці переживають невдачі, незадоволені потреби в цій сфері. Без взаємного, відвертого дружнього спілкування в сім'ї сексуальне життя подружжя може бути вкрай утруднено. Подружжю необхідно більше знати про інтимну сторону сімейного життя, щоб самим не зруйнувати добробут і стійкість шлюбу.

Висновки з проведеного дослідження.

Основними підходами до формування ціннісно-сміслових орієнтацій подружжя є: формування цінностей в умовах послаблення традиційної системи соціального контролю; пропаганда цінності сім'ї і шлюбу, звернення до православних традицій в українській історії культури, використання досвіду центрів соціальної підтримки, сімейних, молодіжних, жіночих, батьківських клубів; ціннісні орієнтації відображають систему суспільнозначущих цінностей особистості і виступають як механізм саморегуляції поведінки; ціннісні орієнтації лежать в основі вибору життєвих цілей людини і служать з'ясуванню причин вчинків і дій. Емпірично

досліджено психологічні особливості ціннісно-смыслових орієнтацій у молодій сім'ї та проведено кількісний і якісний аналіз одержаних даних, експериментально виявили наявність зв'язку між психологічними особливостями у молодій сім'ї та рівнем особистісної зрілості до сімейного життя шлюбних партнерів. Під час розгляду результатів окремо на чоловічій і жіночій вибірці з'ясовано, що чоловіки більш закриті для обговорення інтимної сторони особистого життя, і тому можна припустити, що задоволеність шлюбом у цій сфері безпосередньо залежить, від того, чи бере на себе жінка цю роль. Ціннісно-смысловими орієнтаціями є задоволення різноманітних потреб: матеріальних, психологічних, фізіологічних, естетичних, моральних. Психологічними особливостями цивільного шлюбу є значущість шлюбно-сімейних стосунків у життєвому світі особистості, яке зумовлює всебічне включення особистості в подружні взаємини, надає подружнім стосункам виняткової глибини та інтимності, створює передумови для високої вибірковості під час здійснення вибору партнера та форми стосунків з ним, що є відповідальною справою в житті кожної молодої людини. Встановлено, що спільними цінностями для подружніх пар є професійна та активна діяльність, освіта, здоров'я, любов та цікава робота. А відмінними цінностями серед подружніх пар залежно від типу шлюбу є значення освіти у житті, пізнання, творчість та різноманітні захоплення.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у розробці програми формування ціннісно-смыслових орієнтацій партнерів у шлюбі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альошина Ю.Є. Поло-рольова диференціація як показник міжособистісних відносин подружжя. *Вісник. Серія. 14. Психологія*, 1989. № 2. С. 44–53.
2. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник для вищої школи. Москва : «Аспект-прес», 2004. 126 с.
3. Говорун Т.В. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства. *Навчальний посібник*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 144 с.
4. Гозман Л.Я. Процеси міжособистісного сприйняття в сім'ї. Міжособистісне сприйняття в групі. Підручник. Москва : МГУ, 1981. С. 35–46.
5. Молодь України у дзеркалі соціології. За ред. О. Балакіревої, О. Яременка. Київ : УІСД, 2001. 123с.
6. Обозов М.М. Діагностика подружніх труднощів. *Психологічний журнал Т.3. №2*. 1982. С. 98–102.
7. Обозов М.М. Три підходи до дослідження психологічної сумісності. *Питання психології*. № 2, 1984. С. 64–70.
8. Посвістак О.А., Потапчук Є.М. Вплив постмодернізму на психологічні підходи до вивчення сім'ї. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2016. Том 2, № 1, с. 90–95.
9. Потапчук Є.М. Позашлюбні стосунки подружжя та причини їх виникнення. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/1215> (дата звернення: 16.12.16).
10. Сердюк, Н.И. Психологические основы формирования аттракции к сверстникам в подростковом возрасте. *Актуальные проблемы психологического знания*. 2018. Вып. 4. с. 118–128.
11. Шмотченко Ю.А., Андреева Т.В. Мужской взгляд на брак (исследование сотрудников охранных структур). *Ананьевские чтения-2003*. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2003. С. 14–15.